

Боривоје В. БАЛТЕЗАРЕВИЋ*

Институт за српску културу Приштина – Лепосавић

ПРЕМА ПОСТ-ЉУДСКОМ ДОБУ: ТРАНСХУМАНИСТИЧКИ МАНИФЕСТ У КОНТЕКСТУ ДИГИТАЛИЗАЦИЈЕ И ТЕХНОЛОГИЈЕ**

Айсѝракѝ: Трансхуманистички манифест већ дуго подстиче академске расправе о потенцијалима еволуције човечанства, првенствено вођене технологијама у експоненцијалном развоју. Унутар његових авангардних смерница налази се пророчка визија: свет у коме су људске способности – интелектуалне, физичке и психолошке – значајно повећане, превазилазећи конвенционалне границе биологије. Овај рад има за циљ да поново размотри и критички оцени Манифест у светлу недавних напредака у дигиталној ери, препознајући везе између замишљане будућности прошлих деценија и садашње путање развоја. Полазећи од основних теорија, укључујући Хараријев увид о Хомо Деусу, Курцвејлово предвиђање технолошке сингуларности и Бостромову хипотезу о симулацији, овај рад истражује нијансе идентитета, свести и социокултурних промена у добу дигиталне доминације.

Кључне речи: трансхуманизам, дигитална еволуција, људски идентитет, технолошка сингуларност, хипотеза симулације, пост-људска ера, дигитална свест.

УВОД

У ери дефинисаној брзим технолошким напретком, трансхуманизам се појављује као евокативна идеологија која ватрено подржава употребу технологије за превазилажење инхерентних људских ограничења. Потичући од споја латинских речи, „транс“ (изван) и „хуманус“ (људски), термин представља амбицију да се превазиђу наше тренутне биолошке границе. Како Хугхес (Hughes 2004) сажето истиче, трансхуманизам представља веровање да људи могу и треба да еволуирају изван тренутних физичких и менталних ограничења, посебно коришћењем софистицираних технологија. Међутим, да бисмо се бавили критичком анализом потенцијалне трнасхуманистичке будућности, повремено морамо правити осврт на изворне наративе који су зацртали путању таквих идеологија. У срцу овог истраживања лежи Трансхуманистички манифест, визионарски документ који одражава тежње одређене социјалне групе се залаже за еволуцију да човечанства посредовану технологијом. Како нас актуелна технолошка еволуција приближава остварењу ове визије,

* Ванредни професор, научни сарадник, ORCID 0000-0002-6798-6981, baltezb@yahoo.co.uk

** Рад је написан у оквиру научноистраживачког рада НИО по Уговору склопљеним са Министарством науке, технолошког развоја и иновација РС број: 451-03-136/2025-03 од 27. 1. 2025. године.

намеће се императив преиспитивања принципа трансхуманизма и разумевања његове релевантности у данашњој парадигми дигиталне доминације. Непосредна фузија нашег органског постојања са синтетичким и дигиталним надоградњама није само тема за ентузијасте научне фантастике, већ задире у мултидисциплинарност академског дискурса.

Истакнути научници и футуристи су постулирали различите аспекте ове конвергенције. Харари (Harari 2016), у Хомо Деусу, размишља о потенцијалу биотехнолошког напретка који покреће човечанство у боголике ентитете. Курцвејл (Kurzweil 2014), са својом теоријом сингуларности, говори о епохи у којој се људска интелигенција неприметно спаја са својим вештачким алтернативама. Такве визије, за неке утопијске, изазивају сложена етичка, филозофска и егзистенцијална питања. Још један критичан пресек у разумевању трансхуманизма лежи у анализи импликација дигитализације и виртуелизације контекста свакодневног живота који су у непрекидном, убрзаном развоју.

Четврта индустријска револуција, дефинисана фузијом дигиталног, биолошког и физичког света, наша суштина као људи је доведена у питање. Да ли идемо ка пост-људској епохи, или ће увек остати неприкосновено језгро 'људства', без обзира на наше увећане могућности? Бостром (Bostrom 2005) нуди дубоку перспективу путем хипотезе симулације, сугеришући да човечанство можда већ живи у напредној компјутерској симулацији, што додатно замагљује границе између дигиталног и стварног. Такав свет, иако одражава маштовите области научне фантастике као што је Матрикс,¹ није невероватан с обзиром на брзе кораке у виртуелној стварности, квантном рачунарству и машинском учењу. Штавише, растућа свеprisутност апликација проширене стварности, неуронских интерфејса и биотехнолошки побољшане когниције, подстиче нас да преиспитамо појмове о себи и идентитету.

Као што Хејлс (Hayles 1999) заговара у „Како смо постали постљуди“, наш концепт информација се одвојио од локализованих материјалних база складиштења, сугеришући нову парадигму где границе између тела и информација које круже кроз њега постају све пропусније. Срж ове расправе не почива само на овим технолошким напрецима већ и на филозофским недоумицама из овог произилазе. Ако је човечанство на путу ка симбиотичкој коегзистенцији са технологијом, како ћемо да коригујемо наше разумевање појмова као што су свест, морал и смртност? Трагање за овим одговорима захтева ревизију „Трансхуманистичког манифеста“, не само као документа који нуди верзију потенцијалне будућности човечанства, већ као и наратива који садржи смернице и контекст актуелног развоја дигиталних технологија ка циљевима дефинисаним у њему. Ослањајући се на овако дефинисану основу, овај дискурс има за циљ да критички испита принципе манифеста у светлу актуелног технолошког развоја, истражујући филозофске, етичке и социолошке последице света у коме су линије између људског и дигиталног, стварног и виртуелног, не само замагљене, већ потенцијално и избрисане.

1 Појам матрикс је преузет из филма научно-фантастичног серијала у коме се приказује да је вештачка интелигенција поробила човечанство, чији живот постаје компјутерска симулација, иако људи верују да је њихов живот стваран. Агент Смит, лик који се појављује у филму објашњава да је виртуелна стварност – названа Матрикс створена крајем 20. века.

ТРАНСХУМАНИСТИЧКИ МАНИФЕСТ

Темељ трансхуманизма је дубоко испреплетен са вековним стремљењем човечанства ка технолошком напретку. Од рудиментарних алата каменог доба до софистицираних алгоритама који управљају нашим дигиталним интеракцијама, људско путовање обележила је непрестана потрага за „бољим“, „ефикаснијим“, „бржим“, итд. Али шта подразумева напредак у добу у коме доминирају дигитални интерфејси и вештачка интелигенција? У својој основи, „Трансхуманистички манифест“ заступа будућност у којој се људском еволуцијом управља намерним и стратешким унапређењем, коришћењем технологије. Ова визија, иако узбудљива, пуна је сложености. Дрекслеров (Drexler 1986) револуционарни рад на нанотехнологији наговестио је потенцијал манипулације материјом атомском прецизношћу, најављујући будућност у којој би чак и наши биолошки супстрати могли бити пројектовани за оптималне перформансе. Такви изгледи, иако научно интригантни, изазивају мноштво етичких дилема. Брзи напредак неуротехнологије, посебно интерфејса мозга и рачунара (BCI), додатно је подстакао пламен овог дискурса. Као што су Варвицкови (Warwick 2003) пионирски експерименти са имплантабилним уређајима показали, потенцијал да се побољшају когнитивне функције, памћење, па чак и сензорна искуства путем дигиталних интервенција више није ствар спекулативне фикције. Међутим, иза чисте механике унапређења лежи дубоко питање идентитета. У добу у којем наши дигитални аватари, онлајн интеракције, дигитални и виртуелни идентитети имају све значајнији али и све флуиднији утицај, шта остаје од „аутентичног“ ја?

Хејлсова (Hayles 1999) постулатија постљудског стања разматра ову дилему, наглашавајући фрагментацију идентитета у дигиталном добу. „Ја“, у таквој парадигми, није само сингуларан, кохерентан ентитет, већ мозаик вишеструких, често конфликтних, персона обликованих и органским искуствима и дигиталним интеракцијама. Штавише, област вештачке интелигенције уводи даље слојеве сложености. Брзи кораци у машинском учењу и неуронским мрежама довели су до алгоритама који не само да обрађују информације већ и „уче“ и „прилагођавају се“. Такви системи, као што Тегмарк (Tegmark 2017) објашњава, оспоравају само наше разумевање свести. Ако машина може да опонаша когнитивне функције, да покаже понашање учења, па чак и да демонстрира рудиментарне емоције, у ком тренутку јој приписујемо „свест“? И што је још важније, како ово мења наше сопствено разумевање људске свести?

У истраживању пејзажа насликаног „Трансхуманистичким манифестом“, морамо се ухватити у коштац са још једним кључним аспектом: друштвеним импликацијама света који се налази на прагу постљудског. Како се наше дигитално и биолошко окружење све више испреплету, резултирајуће друштвено-културне промене захтевају пажљиво испитивање. Харари (Harari 2016) у Хомо Деусу предвиђа будућност у којој ће традиционалне хијерархије људских друштава, засноване на биолошком детерминизму, бити нарушене нашим новофабрикованим способностима. Друштво у коме би биолошка и когнитивна стратификација, подстакнута различитим приступом унапређеним технологијама, могла довести до „надљуди“ - појединаца чије унапређене способности их стављају у значајну предност у поређењу са осталом, „неунапређеном“ популацијом. Такав сценарио, иако спекулативан, није сасвим

невероватан с обзиром на тренутну путању биотехнолошког напретка. Ово нас доводи до свеобухватне етичке дилеме: правичне дистрибуције технологија унапређења.

Како наводе Сандберг и Бостром (Sandberg-Bostrom 2008), демократизација приступа унапређењу – било когнитивном, физичком или биолошком – је од суштинског значаја за спречавање погоршања постојећих социо-економских диспаратитета. У свету у коме неколицина привилегованих може да приушти софистициране неуронске импланте или генетски модификовано потомство, јаз између „имајућих“ и „неимајућих“ могао би се алармантно проширити. Штавише, свеобухватни утицај дигиталне сфере изазива растућу забринутост око питања приватности, аутономије и људске слободе у најопштијем смислу.

ТРАНСХУМАНИСТИЧКИ СВЕТ

Концепт трансхуманизма, који у својој основи означава употребу напредних технологија за превазилажење биолошких, психолошких и когнитивних ограничења људског бића, током последњих деценија постао је централна тема у расправама о будућности човека. Трансхуманистички пројекат не само да тежи продужетку људског живота и побољшању интелектуалних способности, већ тежи редефинисању самог појма људскости. У том контексту, епистемолошке и етичке импликације трансхуманизма морају бити критички преиспитане, нарочито у светлу растућег утицаја алгоритамске контроле и „надзорног капитализма“ који детаљно разрађује Шошана Зубоф (Zuboff, 2019).

Зубофинов концепт „надзорног капитализма“ указује на нову економску логику у којој лични подаци нису само средство, већ примарна сировина производње. Она описује парадигму у којој се људске мисли, емоције, преференције и навике дигитализују, анализирају и продају у комерцијалне сврхе. У таквом систему, човек постаје предвидиви субјекат, чије понашање више није резултат слободне воље, већ алгоритамски обликована последица (Zuboff, 2019: 93). Када алгоритми развијени у оквиру система машинског учења имају могућност да „сазнају“ о појединцу више него што је сам појединац свестан о себи, поставља се фундаментално питање: шта се дешава са концептом људске индивидуалности и идентитета у дигиталној сфери?

Балџезаревић (2024: 160) указује на тај парадокс, постављајући питање о значају оваквих механизма за појам људског идентитета. Идентификација субјекта у трансхуманистичком дискурсу више није заснована на унутрашњем, егзистенцијалном самопоимању, већ на екстерној репрезентацији у подацима – дигиталном трагу који остављамо. Идентитет постаје агрегат дигитализованих образаца понашања, укрштених с алгоритамским прогнозама и профилисањем. Такав идентитет је, по својој природи, технолошки посредован, а не унутрашње конституисан.

У трансхуманистичком свету, како наша когнитивна и емоционална искуства постају све више испреплетена са дигиталним интерфејсима, потенцијал за манипулацију и контролу постаје очигледна стварност. Штавише, етички шум није ограничен само на друштвену динамику. Као што Курзвел (Kurzweil 2014) предвиђа, хоризонт догађаја „технолошке сингуларности“ – тачке у којој вештачка интелигенција надмашује људску – могао би фундаментално да редефинише наш однос

са нашим креацијама. Ако, или када, машине испоје неки облик свести и самосвести, моралне последице наше интеракције са њима, било да се ради о правима, одговорностима или емпатији, захтеваће потпуну поновну процену.

Трансхуманистичка визија, иако најављује будућност неограниченог потенцијала, такође је снажан подсетник на наше одговорности. Док стојимо на прагу можда најзначајније фазе људске еволуције, на нама је да се побринемо да наша стремљења ка постхуманој будућности буду утемељена на етичкој интроспекцији, друштвеном благостању и дубоком разумевању суштине „људскости“. Да ли дигитално доба посматрамо као еволутивни скок или потенцијалну еволутивну регресију, у великој мери зависи од наших колективних избора и приоритета. Свесни безброј сложености и дубоких трансформација које су идентификоване, темељно разматрање отпорности људске психе у овој трансформативној епохи постаје императив. Питање није само технолошке изводљивости, већ и психолошке прилагодљивости. Како људи прелазе у пост-људско стање, како ће се наши ментални конструкти, укорени у миленијумима еволуционе биологије, помирити са овом наглом променом?

Денет (Dennett1991) у својој монографији „Consciousness Explained“ пружа проицивну перспективу, тврдећи да људска свест није јединствен ентитет, већ спој бројних когнитивних процеса. Ако прихватимо ову премису, онда би унапређење или побољшање ових процеса, путем дигиталних или биолошких средстава, могло довести до појачаног или диверсификованог облика свести. Ово би се могло манифестовати у виду унапређених когнитивних способности, појачаних емоционалних искустава, или чак нових облика чулних перцепција, као што је постулирао Кларк (Clark 1998) у свом централном раду на хипотези проширеног ума. Међутим, кључно упозорење заслужује додатно разматрање. Де Греј и Реј (De Grey-Rae 2007) сматрају да „Ending aging“, односно померање граница људске дуговечности и когнитивних способности може такође да појача латентне психолошке проблеме. Продужени животни век, на пример, могао би да погорша осећања егзистенцијалне исцрпљености или појача трауму сведочења како су вољени људи преминули. Слично томе, појачано когнитивно стање могло би учинити да појединци склонији изазовима менталног здравља буду дисфункционални с обзиром на то да опсежнија неуронска мрежа може значити и опсежнију платформу за испољавање дисфункција. Још једна кључна брига је природа односа и друштвених веза у постхуманом друштву. Такозвана „криза идентитета“ сагледава се као део већег процеса промена који дислоцира основне структуре и процесе модерног друштва и подрива основе које су особама давале стабилну утемељеност у друштвеном свету (Baltezarević 2023: 85).

ОД ЧОВЕКА ДО ПОСТЧОВЕКА: ИДЕОЛОГИЈА ТРАНСХУМАНИЗМА

У филозофском и социолошком смислу, трансхуманизам је идеологија напретка која промовише неограничени технолошки развој као средство ослобођења човека од природних ограничења. Кључни аутори попут Макса Мора (More, 2013) и Ник Бострома (Bostrom, 2005) заступају став да се човек налази у прелазној фази еволуције ка „постчовеку“ – бићу са побољшаним когнитивним, физичким

и емотивним способностима. Према том становишту, биотехнолошки и информациони напредак представљају основ за „хуманистички постхуманизам“ – визију у којој технологија омогућава досег онога што је некада било у домену религијских обећања: бесмртности, свезнања и свемоћи.

Међутим, критички теоретичари попут Франсис Фукујаме (Fukuyama, 2002) или Јувала Ноа Харарија (Harari, 2017) упозоравају да оваква перспектива носи дубоке етичке и политичке ризике. Проблем није само у биотехнолошком унапређењу човека, већ у томе ко контролише приступ овим технологијама, и какве последице та контрола има на равноправност, слободу и достојанство. Уместо ослобађања човека, трансхуманизам се може претворити у средство биополитичке контроле, стварајући нове класне и епистемолошке хијерархије између „унапређених“ и „неунапређених“.

АЛГОРИТАМ КАО СУБЈЕКТ: ГРАНИЦЕ МАШИНСКЕ АГЕНСЕ

Алгоритми машинског учења све више преузимају улоге одлучивања у доменима као што су медицина, образовање, безбедност и правосуђе. У таквим системима, људска одлука често бива у сенци алгоритамске процене, при чему се технологији приписује неутралност и рационалност. Ипак, бројна истраживања показују да алгоритми нису имуни на пристрасност (O'Neil, 2016; Eubanks, 2018). Штавише, они репродукују и продубљују постојеће друштвене неједнакости, јер се заснивају на подацима који су сами по себи резултат историјских неједнакости и културних преференција.

Кључна разлика између људске и алгоритамске агенсе је у томе што алгоритам нема свест, намеру, нити моралну одговорност. Његово деловање је производ математичких логика и података – што је далеко од емпатичке и контекстуалне мудрости коју човек поседује. Употреба вештачке интелигенције у доношењу етички обојених одлука, као што су одобравање кредита, дијагноза болести или надзор грађана, отвара озбиљна питања о томе шта значи бити одговоран субјект у дигиталној ери.

Корејски филозоф Бјунг-Чул Хан (Han, 2017) у својој анализи „психополитике“ тврди да се савремени облик власти не заснива више на спољашњој репресији, већ на добровољној интериоризацији контроле. У дигиталном капитализму, појединци не морају бити приморани на понашање – они га добровољно усвајају у складу са алгоритамски постављеним нормама успеха, популарности и продуктивности. Надзор престаје да буде нешто што нам се намеће – он постаје унутрашњи глас, форма самоцензуре. Управо ту се налази суштински проблем трансхуманистичке идеологије: човек у технолошкој утопији престаје да буде субјект слободе, а постаје перформативни агент оптимизације.

Са појавом дигиталног „ја“ и културе перманентне самопромоције (self-branding), идентитет се све више одређује у односу на мрежне параметре видљивости и прихватања. Као што Туркл (Turkle, 2011) истиче, технологија не само да посредује, већ конституише наше доживљаје и интеракције. Постајемо оно што приказујемо, а не оно што јесмо. У том смислу, трансхуманистички свет подразумева не само трансформацију тела, већ и трансформацију субјективитета.

Ритуали, обреди и наративи који су некада чинили основу културног идентитета, сада се све чешће замењују дигиталним ритуалима: лајковима, хаштаговима, алгоритамским трендовима. Овакво преобликовање културне праксе ствара нове облике припадности, али и нове форме искључења и наметнуте нормализације.

СВЕСТ, КОГНИТИВНО УНАПРЕЂЕЊЕ И ПОСТАЉУДСКИ СУБЈЕКТ: ИЗМЕЋУ ЕКСПАНЗИЈЕ И ДЕСТАБИЛИЗАЦИЈЕ

Данијел Денет (Dennett, 1991), у својој утицајној монографији *Consciousness Explained*, нуди проницљиву и провокативну перспективу људске свести, тврдећи да она није јединствена, недељива суштина, већ емергентни феномен који произилази из динамичне интеракције бројних когнитивних процеса. Уместо да посматра свест као централизовану „театар“ искуства, он је сагледава као „глобално радно простору“ (global workspace), где се више неуронских токова стално укршта, компетује и консолидује у нешто што називамо „доживљајем“.

Ако прихватимо ову парадигму, онда се отвара могућност да се свест унапређује или трансформише – не као јединствен ентитет, већ као систем који је подложен оптимизацији. У том смислу, трансхуманистички пројекат – кроз неуроимплантате, интерфејсе мозак-рачунар, когнитивне суплементе, генетску модификацију или биоинформатику – није нужно технолошка фантазија, већ реалистична претпоставка о појачаној верзији онога што већ јесмо.

Филозоф Енди Кларк (Clark, 1998) у својој теорији „проширеног ума“ (*The Extended Mind*) заговара тезу да се људска когниција не дешава искључиво „унутар лобање“, већ се ослања на екстерне алате и окружење – дигиталне записе, рачунарске системе, језик, симболе, па чак и друге људе. У ери паметних телефона, носивих уређаја и вештачке интелигенције, ова идеја добија нову релевантност. У контексту трансхуманизма, технологија није само алат већ постаје саставни део когнитивне архитектуре – функционално проширење свести.

Ако је ум проширив и подложен интеграцији са небиолошким компонентама, онда се јавља питање: да ли ће нове форме субјективности – унапређене свести, мета-свести или мултиканалне перцепције – представљати еволутивну предност или потенцијални извор психолошког ризика? На пример, симултани унос мултимодалних података, ако није усклађен с лимитима менталне интеграције, могао би довести до фрагментације идентитета, менталног прегоревана или губитка аутономије.

Аубри де Греј и Мајкл Реј (De Grey & Rae, 2007), у својој књизи *Ending Aging*, предлажу могућност елиминације биолошког старења као обавезне фазе људског живота. По њиховој визији, комбиновањем терапије матичним ћелијама, генетским модификацијама и наномедицином, људи би могли живети неограничено дуго, уз одржавање виталности. Ипак, ова оптимистичка визија отвара дубока егзистенцијална и психолошка питања. На пример, како ће свест одреаговати на вишевековни животни век? Да ли је ментални апарат, какав данас познајемо, структурално и емотивно у стању да носи тежину таквог постојања?

Продужени живот, уместо да буде дар, може постати терет. Психолошки ефекти дуговечности могли би укључити синдром егзистенцијалне исцрпљености, губитак мотивације, али и продубљене трауме настале поновљеним губицима ближњих или сведочењем историјским катастрофама. Ова перспектива подсећа на Хајдегерову тезу да је смрт суштински конститутивна за аутентичност: у одсуству коначности, да ли живот губи своју унутрашњу драматику и осећај смисла?

С друге стране, чак и ако занемаримо дуговечност, појачане когнитивне способности саме по себи носе психолошке ризике. Унапређење неуронских капацитета не мора нужно довести до хармонизације искуства. Напротив, за појединце склоне анксиозности, депресији или психотичним епизодама, хиперфункционални мозак може представљати отворен канал за интензивније поремећаје.

Функционално богатији мозак није нужно стабилнији. Ако проширимо радну меморију, побољшамо епизодичко памћење и повећамо брзину обраде, то не значи да ће личност постати отпорнија. Напротив, интензивирање интроспекције може довести до парализе анализе, егзистенцијалног страха или хроничне дезоријентације. Психолошке дисфункције, у постљудском стању, могу попримити епистемолошки и когнитивни облик који је тренутно незамислив.

Управо зато многи психолози (Popper & Eccles, 1977; Metzinger, 2009) упозоравају на потребу развијања неуроетике, дисциплине која би се бавила границама и последицама интервенција у когнитивни субстрат личности.

Идентитет, како га дефинише социологија, подразумева стабилну, временски конзистентну перцепцију себе у односу на друге. Међутим, у друштву у којем се тело, когниција, чак и емоције могу модификовати, идентитет постаје флуидан, модуларни склоп избора и адаптација. Како примећује Балџезаревић (2023: 85), у овом амбијенту долази до кризе континуитета – више нема основних структура које би појединцу давале стабилност у друштвеном свету.

Традиционални модели идентитета заснивали су се на стабилном телу, непромењивом памћењу и развоју кроз социјалне улоге (дете, одрасла особа, родитељ). У постљудској епохи, тело је заменииво, памћење је проширено дигитално, а социјалне улоге подложне алгоритамском креирању. Тако настаје технолошки конструисан субјект, који нема биолошке границе и чији је идентитет отворен систем сталне адаптације.

Ова трансформација субјективности доводи у питање и низ етичких и друштвених принципа: ако особа побољша своју когницију, да ли има етичко право на привилегије у одлучивању? Да ли је неуролошки побољшан субјект „више“ људски од оног непобољшаног? Да ли ће људска емпатија – заснована на заједничком искуству немоћи, страха, бола – нестати у друштву у којем постоје појединци отпорни на све ове феномене?

Футуристи попут Реија Курцвејла (Kurzweil, 2005) сугеришу да ће технологија водити ка „сингуларности“ – тачки у којој ће се вештачка и људска интелигенција спојити. Међутим, ако се изгуби граница између човека и машине, да ли постоји ризик да изгубимо оно што нас чини човеком? Управо зато је неопходно развијати трансдисциплинарни етику трансхуманизма, у којој ће учествовати не само научници, већ и филозофи, уметници, теолози, па и сами грађани.

ЗАКЉУЧАК

Истраживање трансхуманистичког идеала, како је приказано кроз различите дискусије, академске увиде и технолошке прогнозе, представља вишедимензионалну панораму могуће будућности човечанства. Ово дигитално доба је сведочанство нашег напретка без преседања и истовремено наглашава дубоке двосмислености нашег еволутивног пута. У својој сржи, трансхуманистички дискурс није само академски или филозофски ангажман; дубоко је личан, укршта се са нашим индивидуалним и колективним тежњама, страховима и етичким недоумицама. Дигитално доба, које често карактерише безгранично обећање, такође представља огледало наше саме суштине. Као што Бостром (Bostrom 2005) примећује у „Историји трансхуманистичке мисли“, постхуманистичка будућност није само технолошка прогноза већ одраз вековне жеље човечанства да превазиђе своја уочена ограничења. Од митолошких прича о Икару до савремених биохакера, порив да се померају границе, да се уздигне више и да се зарони дубље је суштински људски. Ипак, ова амбиција, иако вредна дивљења, није без својих замки. Наш технолошки напредак, као што је истакао Курзвајл (Kurzweil 2014) у књизи „Сингуларност је близу“, убрзава се експоненцијалним темпом, често превазилазећи наше етичке, филозофске и психолошке капацитете разумевања и асимилације. Кључни одраз дискурса је потреба за хармоничном интеграцијом технологије и човечанства. Како Море и Вита-Море (More-Vita More 2013) дефинишу у „Трансхуманистичком приручнику“, циљ није изгубити себе.

Како Харавеј (Haraway 1991) тврди у „Манифесту киборга“, растварање традиционалних граница између човека, машине и природе могло би довести до нових облика друштвених савеза и колективних идентитета. Међутим, дубина и аутентичност ових односа долазе у питање. Ако се наша искуства и емоције могу алгоритамски модулирати, можемо ли икада тврдити да су истински? Ово води до можда најдубљег егзистенцијалног питања: у нашој беспопштедној потражи за унапређењем, побољшањем и трансценденцијом, можемо ли колатерално изгубити саму суштину онога што нас чини људима? Може ли дигитално доба, у својој заслепљујућој луминисценцији, бацити сенку на суштинска људска искуства љубави, туге, радости и очаја? Како Туркле (Turkle 2011) потресно поставља питање у „Заједно сами“ (Alone Together) да ли бисмо могли на крају бити технолошки повезани, али емоционално изоловани? Укратко, главна разматрања обухватају спектар технолошких обећања и егзистенцијалних дилема. Трансхуманистичка одисеја, иако је пуна потенцијала, такође је пуна дубоких неизвесности. То доводи у питање не само нашу технолошку снагу, већ и нашу етичку, филозофску и психолошку спремност. Пут до постчовека није само ствар силицијума и кода, већ и срца и душе.

Трансхуманистичка визија будућности носи и обећање и претњу. С једне стране, она обећава превазилажење бола, старења и смрти – вековних људских ограничења. С друге стране, она ризикује да укине саму суштину човека као бића слободе, несавршености и искуства. Уколико технологија постане основни регулатор понашања, емоција и избора, онда се морамо запитати да ли смо на прагу постхуманог ропства – добровољно прихваћене, алгоритамски обликоване егзистенције.

Трансхуманизам као пројекат когнитивног унапређења и продужене свести обећава радикалне промене у начину на који поимамо себе, своју свест и своје место у свету. Ипак, уз ову експанзију долази и низ изазова: психолошких, етичких, друштвених и политичких. Свест, као динамичан и комплексно утемељен процес, не може се третирати као објекат који се механички побољшава без последица.

Зато је потребно зауставити се пре него што сјуримо у утопију технолошке самодовољности. Холистички приступ захтева да, поред техничке изводљивости, размотримо и социо-психолошке и духовне последице онога што чинимо. У противном, ризикујемо не да постанемо „надљуди“, већ да изгубимо своју суштину у свету когнитивно хиперфункционалних али егзистенцијално дезоријентисаних бића.

Потребно је критички преиспитати не само техничке домете трансхуманизма, већ и дубље филозофске претпоставке које га покрећу. Будућност не треба да буде препуштена технолозима и тржишту, већ мора бити предмет демократског дијалога, етичког разматрања и хуманистичке рефлексije.

ЛИТЕРАТУРА

- Baltezarević 2024. Borivoje Baltezarević. Tehnološki determinizam i kulturna evolucija: značaj kulturnog diverziteta u etičkoj proceni veštačke inteligencije, *Baština*, Vol 34 br. 62, pp. 159-165.
- Baltezarević 2023. Borivoje Baltezarević. *Dekonstrukcija kulturnog identiteta u susretu sa novim medijima*. Institut za srpsku kulturu Priština – Leposavić.
- Bostrom 2005. Bostrom Nick. A history of transhumanist thought. *Journal of Evolution and Technology*, 14(1), 1-25.
- Clark 1998. Clark, Chalmers C. The Art of Science: Quine and the speculative reach of philosophy in natural science. *Dialectica*, 52(4), 275-290.
- Dennett 1991. Dennett, D.C. Daniel. *Consciousness Explained*. Boston, MA: Little, Brown and Company
- De Grey, Rae 2007. De Grey Aubrey, Michael Rae. Ending aging: The rejuvenation breakthroughs that could reverse human aging in our lifetime. Macmillan+ ORM.
- Drexler 1986. Drexler, Eric Engines of Creation: *The Coming Era of Nanotechnology*. Garden City NY: Anchor.
- Eubanks, V. 2018. Eubanks Virginia. Automating Inequality: How High-Tech Tools Profile, Police, and Punish the Poor. St. Martin's Press.
- Fukuyama 2002. Fukuyama Francis. Our Posthuman Future: Consequences of the Biotechnology Revolution. Farrar, Straus and Giroux.
- Han 2017. Han Byung-Chul. Psychopolitics: Neoliberalism and New Technologies of Power. Verso.
- Harari 2017. Harari Yuval Noah. *Homo Deus: A Brief History of Tomorrow*. Harper.
- Harari 2016. Harari Yuval Noah. Homo Deus: 'An intoxicating brew of science, philosophy and futurism' Mail on Sunday. Random House.
- Haraway 1991. Haraway Donna Simians. Cyborgs, and Women: The Reinvention of Nature. Routledge.
- Hayles 1999. Hayles N. Katherine. How we became posthuman: Virtual bodies in cybernetics, literature, and informatics. University of Chicago Press.
- Hughes 2004. Hughes James. Citizen Cyborg: Why Democratic Societies Must Respond to the Redesigned Human of the Future. Basic Books.
- Kurzweil 2014. Kurzweil Ray. The singularity is near (pp. 393-406). In: Sandler, R.L. (eds) Ethics and Emerging Technologies. Palgrave Macmillan, London.

- More, Vita-More 2013. More Max, Natasha Vita-More. *The Transhumanist Reader: Classical and Contemporary Essays on the Science, Technology, and Philosophy of the Human Future*. John Wiley & Sons.
- More 2013. More Max. *The Philosophy of Transhumanism*. In: More & Vita-More (eds.), *The Transhumanist Reader*. Wiley-Blackwell.
- O'Neil, C. (2016). *Weapons of Math Destruction: How Big Data Increases Inequality and Threatens Democracy*. Crown.
- Sandberg, Bostrom 2008. Sandberg Anders, Nick Bostrom. *Whole Brain Emulation: A Roadmap*. Oxford University.
- Tegmark 2017. Tegmark Max. *Life 3.0: Being Human in the Age of Artificial Intelligence*. Knopf.
- Turkle 2011. Turkle Sherry. *Alone Together: Why We Expect More from Technology and Less from Each Other*. Basic Books.
- Warwick 2003. Warwick Kevin. Cyborg morals, cyborg values, cyborg ethics. *Ethics and Information Technology*, 5(3), 131-137.
- Zuboff 2019. Zuboff Shoshana. Surveillance capitalism and the challenge of collective action. In *New labor forum* (Vol. 28, No. 1, pp. 10-29). Sage CA: Los Angeles, CA: SAGE Publications.

Borivoje V. BALTEZAREVIĆ

TOWARDS THE POST-HUMAN ERA: THE TRANSHUMANIST MANIFESTO IN THE CONTEXT OF DIGITALIZATION AND TECHNOLOGY

SUMMARY

The transformative ethos of the Transhumanist Manifesto has long ignited academic discussions around the potentialities of humankind's evolution, primarily steered by burgeoning technologies. Within its avant-garde guidelines lies a prophetic vision: a world where human capabilities—intellectual, physical, and psychological—are significantly heightened, transcending the conventional boundaries of biology. This paper aims to revisit and critically appraise the Manifesto in light of recent advancements in the digital era, drawing connections between the imagined futures of yester-years and our present trajectory. Centered around seminal theories, including Harari's insights on the Homo Deus, Kurzweil's anticipation of a technological singularity, and Bostrom's simulation hypothesis, this investigation probes into the nuances of identity, consciousness, and sociocultural shifts in an impending age defined by its digital dominance.

Keywords: Transhumanism, Digital Evolution, Human Identity, Technological Singularity, Simulation Hypothesis, Post-human Era, Digital Consciousness.